

**ЄФІМОВ М. М.**,  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри криміналістики,  
судової медицини та психіатрії  
(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

### ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОДАЛЬШИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА

Стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування хуліганства. Розглядаються слідчі (розшукові) дії подальшого етапу розслідування, а також діяльність слідчого під час їх підготовки та проведення в досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

**Ключові слова:** хуліганство, тактичні операції, слідчі (розшукові) дії, обшук, слідчий експеримент.

Статья посвящена исследованию некоторых аспектов расследования хулиганства. Рассматриваются следственные (розыскные) действия последующего этапа расследования, а также деятельность следователя во время их подготовки и проведения в исследуемой категории уголовных производств.

**Ключевые слова:** хулиганство, тактические операции, следственные (розыскные) действия, обыск, следственный эксперимент.

The scientific article is devoted illumination of some aspects of the investigation of the hooliganism. The urgent investigating (detective) acts are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent investigating acts in the category of criminal proceedings is examined too.

**Key words:** hooliganism, tactical operations, investigating (detective) acts, search, investigative experiment.

**Вступ.** Подальший етап розслідування зазвичай пов'язують із закінченням провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій, у ході яких зібрано основні джерела доказів; вирішено слідчі ситуації; перевірено версії, що висунуто на основі аналізу первинних матеріалів; виявлено й затримано осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення. Тому на перший план виходить збирання достатньої кількості доказової інформації для подальшого складання якісного обвинувального акта, що якраз і забезпечується проведенням подальших процесуальних дій.

Загалом дослідженням слідчих (розшукових) дій займалися такі науковці, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Л.М. Лобойко, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблокова та інші. Їх проведення під час розслідування хуліганства розглядали Т.В. Альшевський, Л.Ш. Берекашвілі, В.П. Власов, В.І. Захаревський, А.О. Крикунов, В.М. Мешков, О.І. Овчаренко й інші. Водночас у проведенні останніх відбулися певні зміни, зумовлені правовими, соціальними та економічними перетвореннями в суспільстві останніх десятиліть. У свою чергу, наше дослідження є комплексним підходом до дослідження слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування хуліганства через призму вивчення позицій науковців та емпіричного матеріалу.



**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження слідчих (розшукових) дій, що проводяться на подальшому етапі розслідування хуліганства, а також визначення діяльності слідчого щодо їх проведення.

**Результати дослідження.** Під час визначення переліку типових слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування хуліганства кожен із вищевказаних дослідників виокремлював їх на свій розсуд. Наприклад, О.І. Овчаренко вбачала такі слідчі дії, як обшук, виймку, допит обвинуваченого, слідчий експеримент, очну ставка, пред'явлення для впізнання, проведення експертиз [11, с. 9–11]. У свою чергу, Л.Ш. Берекашвілі виділив такі: виймку, обшук, допит обвинуваченого, пред'явлення для впізнання, проведення експертиз [2, с. 31–36]. А.О. Крикунов до подальших слідчих дій у процесі розслідування хуліганства зараховував пред'явлення для впізнання, обшук, відтворення обстановки та обставин події, проведення експертиз [6, с. 31–41].

Унаслідок вивчення матеріалів кримінальних проваджень за ст. 296 Кримінального кодексу (далі – КК) України нами було встановлено, що на подальшому етапі розслідування хуліганства зазвичай проводяться такі слідчі (розшукові) дії: допит підозрюваного – 100%, пред'явлення для впізнання – 56%, обшук – 31%. Отже, було вирішено дослідити саме їх.

Про важливість допиту підозрюваного як обов'язкової процесуальної дії під час розслідування злочинів говорив ще Г. Гросс. Він стверджував, що допит підозрюваного, який зізнався, повинен справити на суддю таке ж враження, як і при показаннях свідка. Разом із тим допит особи, яка заперечує свою вину, має доповнити виявлені слідством дані [5, с. 74–75].

Для його успішного проведення, як зазначає А.О. Крикунов, потрібно ретельно вивчити всі матеріали кримінального провадження. Аналізу підлягають дані, що містяться як у протоколах слідчих (розшукових) дій, так і в інших матеріалах справи. Це дає змогу виявити наявні прогалини, розбіжності й суперечності під час розслідування та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [6, с. 25]. Інакше деякі обставини можуть залишитися невстановленими, що може вплинути на повноту, всебічність і об'єктивність досудового розслідування.

Крім того, їх вивчення надає можливість визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному, встановити коло осіб, які підлягають допиту тощо. Це дає змогу, як зазначає Ю.А. Чаплинська, виявити наявні прогалини, розбіжності й суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [13, с. 222].

Узагальнення практики показує, що під час допитів підозрюваних у вчиненні хуліганських дій найчастіше існують два істотних недоліки. По-перше, у випадках очевидності хуліганського вчинку слідчі нерідко обмежуються загальним визнанням вини з їхнього боку. По-друге, під час допитів і в ході подальшого розслідування не завжди з належною повнотою встановлюються біографічні й інші відомості про підозрюваного, зокрема сімейний стан, психологічні особливості тощо.

Унаслідок аналізу матеріалів кримінальних проваджень і думок науковців [1; 3; 10] нами було виділено обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних у процесі розслідування хуліганства, а саме:

- дані про підозрюваного: сімейний стан, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості тощо;
- які конкретно хуліганські дії було ним учинено, за яких обставин, мотивів і з якою метою;
- підозрюваний був тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;
- з якого приводу, де, коли й з ким уживав спиртні напої;
- умисел хуліганських дій, яка переслідувалась мета;
- чи знайомий він із потерпілим і які має з ним стосунки;
- чи виникали між ними конфліктні ситуації;
- що відомо підозрюваному про потерпілого, який він чинив опір тощо;
- чи мав він при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для заподіяння тілесних ушкоджень, якщо так, то які саме, де й коли придбав їх або виготовив;
- чи вчиняв опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме й у якій формі;



– яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями;  
– його ставлення до своїх дій, їх оцінка;  
– чи вчиняв він раніше які-небудь правопорушення й до якого виду відповідальності притягався;

– обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність: чи кається в учиненому; як оцінює скоєний злочин; у якому стані перебував.

За допомогою вивчення матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами встановлено, що допити підозрюваних спрямовувалися на таке: з'ясування події злочину – у 100%; виявлення співучасників злочину – 27%; з'ясування даних, що мають тактичне значення, – 23%; з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 43%.

Основним тактичним прийомом, що повинен застосовуватися під час допиту осіб, які підозрюються в учиненні хуліганських дій, є психологічний контакт. Його встановлення багато в чому залежить від того, наскільки слідчий вивчив допитувану особу. Вивчення підозрюваного дає змогу визначити можливу його поведінку в тій чи іншій ситуації під час допиту, обрати найбільш доцільні та ефективні прийоми і способи впливу для отримання правдивих показань. У процесі застосування цього тактичного прийому потрібно пам'ятати, що він здійснюється незалежно від ситуації, в якій проводиться допит. Адже психологічний контакт у будь-якому разі сприяє одержанню повних і об'єктивних показань.

Ефективним тактичним прийомом викриття підозрюваного, котрий заперечує свою провину, у вчиненні хуліганських дій є пред'явлення доказів. Серед доказів, що можна пред'явити особі, яка вчинила дії, кваліфіковані за ст. 296 КК України, доцільно виділити такі:

– докази, що свідчать про його хуліганські дії або участь у них (показання потерпілого і свідків, протокол огляду, висновок судово-медичної експертизи про тяжкість заподіяних ним тілесних ушкоджень тощо);

– докази, що свідчать про застосування або спробу застосування ним зброї або предметів, пристосованих для заподіяння тілесних ушкоджень (зброя і предмети нападу, а також показання свідків щодо їх належності підозрюваному; висновок експертизи про те, що виявлені на зброї відбитки пальців належать підозрюваному, тощо);

– документи, які характеризують особу допитуваного як хулігана (довідки про приводи, судимості, постанови про притягнення до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство, характеристики тощо).

Під час допиту підозрюваних, які об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань. У цій ситуації В.М. Мешков радить використовувати такі тактичні прийоми:

– одночасний допит усіх учасників хуліганства в різних кабінетах;

– щохвилинний (за можливості) обмін інформацією про відомості, що повідомляють хулігани, усім задіяним у розслідуванні працівникам поліції;

– пред'явлення доказів (оголошення показань свідків, потерпілих, висновків експертиз тощо) для максимальної деталізації показань [8, с. 119].

Хуліганство часто відбувається при великій кількості свідків. Тому під час його розслідування особлива роль належить пред'явленню для впізнання. Загалом пред'явлення для впізнання, як зазначає О.Я. Гінзбург, є однією з форм криміналістичної ідентифікації, в процесі якої ототожнення або встановлення схожості відбувається шляхом упізнання [4, с. 4].

Особливої значущості ця слідча (розшукова) дія набуває в процесі розслідування фактів групового хуліганства, коли поряд з установленням осіб підозрюваних необхідно з'ясувати роль і ступінь відповідальності кожного співучасника. Об'єктами, що пред'являються для впізнання під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 296 КК України, як показує аналіз матеріалів кримінальних проваджень, найчастіше є живі особи – 63%, рідше виступають різні предмети – 29%, а також інше (приміщення, ділянки місцевості, тварини) – 8%.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою (розшуковою) дією, яка ніколи не дублюється, тому слідчий повинен ретельно підготуватися до її проведення. Дослідивши за-



гальне визначення організаційно-підготовчих заходів, надане К.О. Чаплинським [12, с. 137], і застосувавши його до хуліганства, ми визначили серед них такі:

- попередній допит особи, яка впізнає;
- визначення місця, часу і способу проведення впізнання;
- у разі вчинення групового хуліганства визначення черговості пред'явлення для впізнання учасників;
- створення оптимальних умов для проведення цієї слідчої (розшукової) дії;
- визначення способу фіксації ходу та результатів впізнання;
- підготовка необхідних науково-технічних засобів;
- забезпечення охорони злочинців, які знаходяться під вартою;
- підбір статистів і понятих;
- інструктаж усіх учасників цієї слідчої (розшукової) дії.

Під час пред'явлення для впізнання живих осіб доречно застосовувати такі тактичні прийоми, як максимальне скорочення часу проведення впізнання (необхідно проводити в прискореному темпі, щоб запобігти психологічному впливу на впізнавачів з боку злочинців), спостереження за поведінкою свідків і потерпілих; спостереження за поведінкою підозрюваних (слідчий може помітити за виразом обличчя, жестами й іншими ознаками, що злочинці та їхні адвокати намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі); застосування науково-технічних засобів (створює сприятливі умови для одержання доказової інформації й дає змогу фіксувати не тільки факт впізнання, а й «психологічний клімат», у якому воно відбувалось).

Способи вчинення хуліганства можуть бути повноструктурними, тобто складатися з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Тому доречно зазначити, що злочинці під час здійснення останньої складової можуть приховувати знаряддя злочину, предмети з його слідами. З огляду на це проведення обшуку за наявності для того підстав є не тільки правом, а й обов'язком слідчого.

Крім того, значення обшуків у розслідуванні хуліганства зумовлене тим, що нерідко їхні результати містять відомості, які доводять причетність осіб до хуліганських дій і можуть бути основою висунення подальших слідчих версій, а також планування розслідування. Крім того, усі виявлені під час обшуку матеріальні сліди кримінального правопорушення можна порівняти з інформацією, отриманою під час проведення оглядів.

За кримінальними провадженнями за ст. 296 КК України може виникати необхідність у проведенні обшуку за місцем проживання підозрюваного. Він проводиться відразу після його затримання, що надає можливість виявити й вилучити знаряддя кримінального правопорушення та інші предмети й документи, які мають значення для справи. Отримана інформація в сукупності з іншими доказами може сприяти встановленню істини.

У досліджуваній категорії кримінальних проваджень у ході обшуку підлягають відшукуванню об'єкти:

- які доводять факт учинення хуліганства. До них можна зарахувати предмети, що належали потерпілим і підібрані хуліганом, розірваний і забруднений кров'ю одяг потерпілого, зброя або предмети, якими були заподіяні тілесні ушкодження;
- які свідчать про постійний характер антисуспільної поведінки хулігана: наявність вогнепальної чи холодної зброї або предметів, спеціально пристосованих для заподіяння тілесних ушкоджень;
- які свідчать про те, що особи, котрі вчинили хуліганство, причетні й до інших кримінальних правопорушень;
- які розкривають характер взаємин хулігана з потерпілим або свідком.

Серед тактичних прийомів, що можуть використовуватись під час проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії, варто виділити спостереження за реакціями обшукуваних осіб. Адже суттєвою особливістю провадження обшуку є те, що особа не може під час нього залишатися байдужою. Вона може болісно реагувати на окремі його етапи й загалом гостро переживає в цій обстановці.



У зв'язку з цим не можна також забувати й про можливість залучення спеціалістів до проведення обшуку, оскільки спостереження як тактичний прийом може бути вдосконалене за рахунок відповідних спеціалістів і використання ними сучасних засобів фіксації слідчої (розшукової) дії (наприклад, відеозапису). Зазначені особи можуть надавати слідчому консультації щодо більш ефективного проведення обшуку. Крім того, визначати й застосовувати відповідні технічні засоби для більш ретельного його проведення. А вже застосування техніко-криміналістичних засобів буде, у свою чергу, ще одним із імовірних тактичних прийомів, що може використовувати слідчий.

Своєчасні та ретельні обшуки у квартирі хулігана мають велике значення для доказування певного кримінального прояву та встановлення інших, невідомих слідству фактів учинення суспільно-небезпечних діянь особою, яка обшукується. Вивченням кримінальних проваджень було встановлено, що в 4% випадків у результаті обшуку, крім предметів, що відшукувались, виявлялись докази, які свідчили про участь підозрюваного в учиненні інших кримінальних правопорушень.

Так, 22.02.2008 близько 1 год. ночі в м. Гайворон Кіровоградської області гр. Б. та гр. В. вчинили хуліганські дії. За цим фактом було порушено кримінальну справу за ч. 2 ст. 296 КК України. Під час розслідування зазначеної справи в гр. Б. під час проведення обшуку за місцем його проживання було виявлено 13,4 грами наркотичного засобу, які він зберігав без мети збуту. За цим фактом була порушена кримінальну справу за ч. 1 ст. 309 КК України [7].

У ході проведення обшуків під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень також буде доречним тактичний прийом словесної розвідки. Він полягає у відстороненні від обшукуваного шляхом звернення слідчого не до нього, а до інших учасників слідчої (розшукової) дії з різноманітними пропозиціями (застосувати технічні засоби, пошук в іншому місці тощо). Використання зазначеного тактичного прийому, як наголошує Ю.І. Руснак, «дозволяє слідчому не тільки діагностувати ставлення обшукуваного до того, що відбувається, а й спонукати його до спілкування, змінити поведінку і обрану позицію, ... зробити спробу вербальної взаємодії зі слідчим» [9, с. 201].

**Висновки.** Підсумовуючи, зауважимо, що допит підозрюваних є однією з найбільш інформаційноємних слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства. У ході його проведення слідчими з'ясовуються обставини події кримінального правопорушення, характер дій кожного співучасника, дані, що мають тактичне значення. Стосовно пред'явлення для впізнання варто зазначити, що його результат потрібно вважати позитивним лише в тому випадку, коли суб'єкт впізнання впізнав особу й називає не тільки її загальні прикмети та ознаки, а і їх сукупність та індивідуальні особливості. Обшук під час розслідування хуліганства надає змогу виявити матеріальні докази, які надалі можуть стати основою для обвинувального акта. Використання різних тактичних прийомів у ході проведення обшуку дає змогу підвищити його ефективність.

Подальшими напрямками наукових досліджень щодо окресленої групи кримінальних правопорушень є розробка ефективних засобів і методів їх розслідування.

#### Список використаних джерел:

1. Альшевский Т.В. Особенности производства по делам о хулиганстве : [учебно-методическое пособие] / Т.В. Альшевский ; за ред. В.П. Кашепова. – М., 1970. – 42 с.
2. Берекашвили Л.Ш. Расследование хулиганства : [учебное пособие] / Л.Ш. Берекашвили ; под ред. В.Е. Жарского. – М., 1968. – 46 с.
3. Власов В.П. Расследование хулиганства / В.П. Власов // Вопросы борьбы с преступностью. – Выпуск 5. – М., 1967. – С. 116–131.
4. Гинзбург А.Я. Тактика предъявления для опознания / А.Я. Гинзбург ; под редакцией И.М. Лузгина. – М., 1971. – 64 с.
5. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики / Г. Гросс. – СПб, 1908. – 870 с.
6. Крикунов А.Е. Расследование хулиганства : [лекция] / А.Е. Крикунов. – К. : НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1978. – 44 с.



7. Кримінальна справа № 1-96, Архів Гайворонського районного суду Кіровоградської області, 2008 рік.
8. Мешков В.М. Методика расследования преступлений : [курс лекций] / В.М. Мешков. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 304 с.
9. Настільна книга слідчого : [практичний посібник]. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 446 с.
10. Овчаренко Е.И. Доказывание по уголовным делам о хулиганстве (досудебное производство) : [научно-практическое пособие] / Е.И. Овчаренко ; под ред. докт. юрид. наук, проф. А.В. Гриненко. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 128 с.
11. Овчаренко Е.И. Производство следственных действий по уголовным делам о хулиганстве / Е.И. Овчаренко // Российский следователь. – 2004. – № 5. – С. 9–12.
12. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання : [навчально-методичний посібник] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 103 с.
13. Чаплинська Ю.А. Організаційне забезпечення проведення допиту / Ю.А. Чаплинська // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії і практики : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 221–224.

**КРИУШЕНКО Л. І.,**

здобувач

(Національна академія  
прокуратури України)

УДК 343.98:343.53:336.71

### **ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ**

Стаття присвячена аналізу та дослідженню кримінально-правових аспектів, криміналістичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства в банківській сфері (допит, обшук, слідчий огляд), а також формулюванню певних висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення методики розслідування шахрайства в банківській сфері.

**Ключові слова:** тактичний прийом, система тактичних прийомів, слідча ситуація, обставини, що підлягають з'ясуванню.

Статья посвящена анализу и исследованию уголовно-правовых аспектов, криминалистических особенностей проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании мошенничества в банковской сфере (допрос, обыск, следственный осмотр), а также формулированию определенных выводов и предложений, направленных на совершенствование методики расследования мошенничества в банковской сфере.

**Ключевые слова:** тактический прием, система тактических приемов, следственная ситуация, обстоятельства, подлежащие установлению.

